

İsmail Ediz
ismailediz@sakarya.edu.tr

On İki Ada: Türkiye İçin Bir Güvenlik Açığı

ADALARIN KONUMU TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÜVENLİĞİ AÇISINDAN POTANSİYEL BİR TEHDİTTİR. BU KONUDA LOZAN’DA OLUŞTURULAN STATÜKO ADALARIN YUNANİSTAN TARAFINDAN SİLAHLANDIRILMASIYLA BİRLİKTE BOZULMUŞ DURUMDADIR. ÜSTELİK DOĞU AKDENİZ’DE YAŞANAN SON GELİŞMELER YAKIN GELECEKTE ÇOK DAHA DRAMATİK DEĞİŞİKLİKLERİN YAŞANABİLECEĞİNİN HABERCİSİDİR.

Türkiye’nin güvenliği- ni yakından ilgilendiren On İki Ada meselesi neredeyse yüz yıldır gündemdeki yerini koruyor. Coğrafi olarak Anadolu’nun doğal bir uzantısı görünümünde olan adalar doğuya açılan bir kapı niteliğindedir. On İki Ada aynı zamanda kuzeyde Çanakkale’ye ve güneyde Süveyş’e giden deniz rotasının kilit noktasıdır. Buralardaki askeri üsler aracılığıyla Doğu Akdeniz’e hakim olmak için kritik öneme sahip silahların kullanımı mümkün olabilmektedir. Akdeniz’de ortaya çıkabilecek herhangi bir çatışma durumunda adalar transfer olanaklarını güçlendiren bir konumda yer almaktadır. Nitekim Yunanistan dünya savaşına girmediği bir dönemde İngiltere’ye kuzey Ege adalarından üsler vererek İtilaf Devletleri için Çanakkale operasyonlarını olanaklı hale getirmiştir. Diğer yandan tarih boyunca adaları kontrol eden devlet Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde önemli bir avantaj elde etmiştir. On İki Ada ve kuzeydeki adalar Kıbrıs ile birlikte Doğu Akdeniz’deki İngiltere merkezli “serbest ticaretin” güvencesidir. Bu nitelikler yapı itibarıyla Türkiye’nin güvenliğini tehdit edecek boyutta olduğu gibi Doğu Akdeniz söz konusu olduğunda On İki Ada’nın konumunu Batılı güçler açısından her zaman öncelikli hale getirmiştir. Adalara hangi devletin hakim olacağı büyük önem arz etmiş ve bu konu

kolaylıkla uluslararası bir soruna dönüşebilmiştir.

Adaların Mevcut Statükosu ve İngiliz Stratejisi

Yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nun hakimiyetinde kalan On İki Ada 1911’deki Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya tarafından işgal edildi. Libya’daki kriz devam ederken Balkanlarda saldırıya uğrayan Osmanlı İmparatorluğu işgale karşı fiili bir eylemde bulunamadı. Libya işgali sonrasında imzalanan Uşi Anlaşması ile On İki Ada’yı tahliye etmeyi kabul eden İtalya, Balkan Savaşları başlayınca bölgede kalabilmek için iyi bir fırsat elde ederken, bu sırada anakarası konumunda olan Balkanları kaybetme riskiyle karşılaşan Osmanlı İmparatorluğu bu konuyla ilgilenemedi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında birer İtilaf üssüne dönüşen On İki Ada ve kuzeyde bulunan adaların nihai statükosunu İngiltere belirledi. Uluslararası siyasette yaşanan gelişmelere göre dış politikasını sürekli güncelleyen Londra, adalar konusunda değişik zamanlarda farklı pozisyonlar aldı. Savaş öncesinde İtalya’nın Alman kampına katılmasını önlemek için adalardaki İtalyan işgaline açıktan tepki göstermeyen İngiltere, 1915’teki gizli Londra Anlaşması ile İtilaf blokuna geçmesi karşılığında adaların İtalya’nın

hakimiyetine girmesini kabul etti. Sonraki dönemde On İki Ada’nın Yunanistan’a devredilmesi tezini destekleyen Londra, 1917’de bu sefer Atina ile yapmış olduğu gizli bir anlaşma ile Yunanistan’ın savaşa girmesi karşılığında daha önce İtalya’ya taahhüt edilen bölgeleri Yunanistan’a teklif etti. Nitekim Sevr öncesinde İngiltere’nin baskısıyla İtalya ile Yunanistan arasında, literatüre Tittoni-Venizelos Anlaşması olarak geçen bir gizli anlaşma daha imzalandı ve böylece İtalya On İki Ada’yı Yunanistan’a devretmeyi kabul etti. Lloyd George ancak bu anlaşmadan yani İtalya adaları Yunanistan’a terk etmeyi kabul ettikten sonra Sevr’i onayladı. Neticede gizli anlaşmadan haberi olmayan Osmanlı İmparatorluğu’nun adaları İtalya’ya terk etmesi sağlanacak sonrasında ise İtalya adaları Yunanistan’a devredecekti. Böylece On İki Ada’nın Yunanistan’a devri “meşru” olacak ve aynı zamanda Yunan hakimiyetini kabul etmeyecek olan Osmanlı Devleti baypas edilecekti. Fakat bu hesap 1920’de Kont Sforza’nın İtalya Dışişleri Bakanı olmasının ardından bozuldu. İtalya, Tittoni-Venizelos Anlaşması’nın geçersiz olduğunu ileri sürdü. Buna rağmen taraflar İngiltere’nin baskısıyla Sevr’in imzalandığı 10 Ağustos 1920’de yeni bir anlaşma imzaladı ve aynı ilkeler çerçevesinde On İki Ada’nın Yunanistan’a devrinin yolu açıldı.

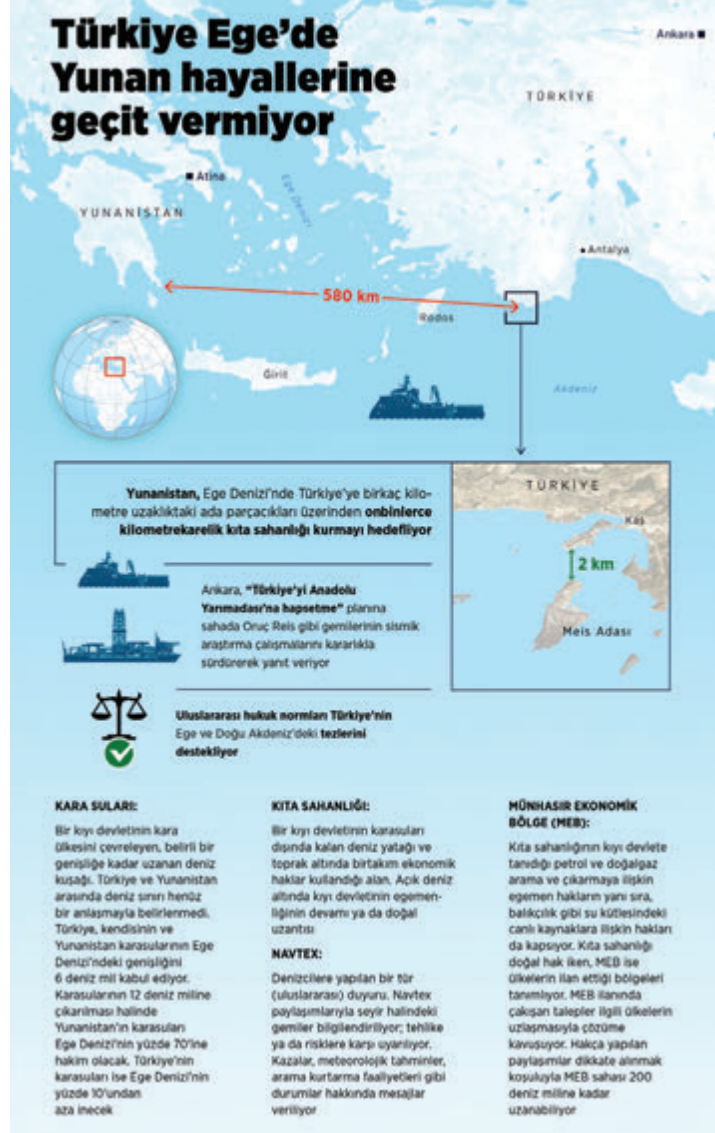
Yunanistan’ın Anadolu’daki işgallerinin başarısız olmasının

ardından İtalya bir kez daha Yunanistan ile Sevri'de imzalanan ikili anlaşmanın geçersiz olduğunu ilan etti. Fakat İngiltere bu sefer Sevri'nin 122. Maddesi'nin Lozan'da aynen yer almasını sağladı ve böylece Türkiye İtalya lehine On İki Ada üzerindeki haklarından vazgeçti. Lozan Anlaşması'nın 16. Maddesi İtalya-Yunanistan arasındaki gizli anlaşmaya adeta isim vermeden işaret etmektedir. Sonraki süreçte İtalya, Yunanistan ile yapılan anlaşmaya aykırı olarak adaları elinde tutmaya devam etti. Bu arada Türkiye'yi ilgilendiren bir gelişme yaşanmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında On İki Ada'yı ele geçiren Almanlar adaları Türkiye'ye teklif etmiş fakat bu teklif Türk hükümeti tarafından geri çevrilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan 1947 Paris Anlaşmasıyla On İki Ada nihayet Yunanistan'a verilmiştir.

Bu süreç İngiltere'nin adaların statükosu konusundaki kararlı tavrının bir göstergesidir. İngiltere bölgedeki stratejik ve ekonomik çıkarlarını riske atmak istememiş ve uzun süre belirsizliğini koruyan adalar konusunda net bir sonuç elde etmiştir. Sevri ile Türkiye'nin Akdeniz ile bağlantısını tamamen kesmeye çalışan İngiltere bu iş için vekil tayin edilen Yunanistan'ın Anadolu'da başarısız olduğu bir durumda bile On İki Ada ve Kıbrıs konusundaki ısrarcı politikasını devam ettirmiştir. Akdeniz'de birer ileri karakol niteliğinde olan adaların çıkarlarını tehdit edecek potansiyelle sahip Türkiye'nin elinde kalmasını istemeyen İngiltere, İtalya'yı da tehdit olarak algılamıştır. Londra, Yunanistan'ı Türkiye ve İtalya'ya göre yönetilebilir ve elde tutulabilir görmüştür.

Diplomasinin Altın Kuralı: Teknik, Tecrübe ve İstihbarat

Türkiye açısından On İki Ada ile ilgili tartışmaların merkezinde Lozan'da müzakereci olarak bulunan İsmet İnönü vardır. Müzakerenin ve müzakerecinin asgari standartları diplomasi literatüründe üzerinde en fazla uzlaşma sağlanmış konuların başında gelir. Başarılı diplomasi tecrübeyi ve çok çeşitli nitelikleri gerektirir. Lozan'da İngiliz temsil-

Coğrafi olarak Anadolu'nun doğal bir uzantısı görünümünde olan adalar doğuya açılan bir kapı niteliğindedir. On İki Ada aynı zamanda kuzeyde Çanakkale'ye ve güneyde Süveyş'e giden deniz rotasının kilit noktasıdır. Buralardaki askerî üsler aracılığıyla Doğu Akdeniz'e hakim olmak için kritik öneme sahip silahların kullanımı mümkün olabilmektedir.

cisi olarak masada oturan Lord Curzon geçmişte Hindistan Genel Valiliği gibi İngiltere'nin en prestijli dış görevlerinden birini icra etmiştir. Mondros görüşmelerinde Osmanlı adına yaşanan kötü tecrübenin üzerinden fazla bir vakit geçmemiştir. Savaş sonrası süreçte müttefikleri olan Amerika, Fransa ve İtalya'ya yalnızca kendi istediği kadarını veren İngiltere'nin kendisi hariç savaş sonrasında ortaya çıkan durumdan memnun olan müttefikleri yoktur. Dolayısıyla İngiliz temsilcilerin karşısında tecrübeli müzakereciler, teknik bir ekip ve ciddi bir istihbarat ağı gerekmektedir. Türk heyetini Lozan'da yakın markaja alan Curzon, Londra'ya yazdığı bir mektupta Türklerin yerel bir oymacıya giderek birinci sınıf mühür siparişi verdiklerini, bunun anlaşmayı imzalama niyetlerinin bir göstergesi olduğunu yazmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın teklifinin reddedilmesi On İki Ada konusunda son zamanlarda gündeme gelen bir başka tartışmadır. Almanya'nın teklifi dönemin uluslararası şartları içerisinde değerlendirilebilir zira böyle bir tercihin sonuçlarının neler olabileceğini kapsamlı bir analize tabi tutmak gerekir. Ancak son zamanlarda gündeme gelen bu tartışmalar, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı dış politikayla ilgili başka tartışmaları da beraberinde getirecek gibi görünüyor.

Ancak bu tartışmaların ötesinde bugün yine de On İki Ada ve diğer dış politika konularında yapısal değişkenlere odaklanmak Türkiye'nin gelecek projeksiyonu açısından çok daha önemlidir. Görüldüğü üzere Doğu Akdeniz'deki adaların tamamının statükosu büyük devlet aklıyla belirlenmiş ve Yunanistan bu noktada ancak bir vekil görevi icra etmiştir. Bu durum günümüzde hiç değişmeden devam etmektedir. Adaların konumu Türkiye'nin uluslararası güvenliği açısından potansiyel bir tehdittir. Bu konuda Lozan'da oluşturulan statüko adaların Yunanistan tarafından silahlandırılmasıyla birlikte bozulmuş durumdadır. Üstelik Doğu Akdeniz'de yaşanan son gelişmeler yakın gelecekte çok daha dramatik değişikliklerin yaşanabileceğinin habercisidir. Dolayısıyla hem sahada hem de masada Türkiye adına doğru pozisyon alabilmek ciddi bir hesap işini, teknik kapasiteyi, geniş bir arka plan ve istihbarat bilgisini gerektirmektedir. **K**